

BILDER AV
BILDER AV
HALLÄNDSK

Bilder av halländsk arkeologi
– en bok tillägnad
Lennart Lundborg

ARKEOLOGI
– EN BOK
– TILLÄGNAD
LENNART
LUNDBORG

Utskrift utges av Stiftelsen Hallands länmuseer, Uppdragsverksamheten, Tollsgatan, 302 31 Halmstad
Länsstyrelsen i Hallands län har bidragit till tryckningen av detta nummer.

Manuskript till Utskrift mottas i form av maskinskrivna manus eller 3,5" disketter i Word Perfect eller Word for Windows.
Författarna ansvarar själva för artiklarnas innehåll.

Redaktör Erik Rosengren

Omslag designat av Staffan Hyll. Inlaga av Monica Bülow-Björk.

Tryckt hos Kopieringsbolaget, Halmstad, 1996.

© Copyright Stiftelsen Hallands länmuseer

ISSN 1102-7290

Innehållsförteckning

Redaktionellt	5

<i>Karin Bauman</i>	
Schaktningskontroller på kyrkogårdar - en utvärdering	7
<i>Anne Carlie</i>	
Arkeologi - en vetenskap med samhällsansvar!	11

<i>Bengt Nordqvist</i>	
Senpaleolitiska jägare och fångstmän längs norra och mellersta Hallands kustområden	15
<i>Robert Hernek</i>	
En mellanneolitisk fångstplats vid Varberg	21
<i>Eva Ryberg</i>	
Dvärgahuset, Jättegraven och andra kistor. En liten exposé över några halländska hällkistor	27

<i>Tore Artelius</i>	
Den återfunna "Kungahögen" - två begravningar från bronsålderns IV-period i Nordvåra	31
<i>Lennart Carlie</i>	
Arkeologen Wilhelm Boye och undersökningarna i Hasslöv, 1868-69	39

<i>Lars Lundqvist</i>	
Skreaprojektet: om ett halländskt bebyggelserum under brons- och järnålder	49
<i>Bo Strömberg</i>	
Variationer av gravfält och gravfältsstudier	57
<i>Giesela Ängeby</i>	
Långhusen i Orrea. Ett frö till förståelsen av bebyggelsen vid Fjärås Bräcka under äldsta järnålder	73
<i>Gundela Lindman</i>	
Yngre järnåldersbebyggelse i halländsk kustbygd	81

<i>Per Wranning</i>	
Laholmstrakten under vikingatid och tidigmedeltid	87
<i>Jan-Erik Augustsson</i>	
Senmedeltida andaktsfigurer av keramik	97
<i>Björn Petersen</i>	
"Anläggning 8" - Visst var det Rådhuskällaren?	101
<i>Lena Bjugger & Erik Rosengren</i>	
Kyrkan i "Scuthmanslef"	103

<i>Ing-Marie Nilsson</i>	
Kurtinmurar och utanverk i södra Halmstad - ett bidrag till Halmstads fästningsverks historia	115
<i>Christina Rosén</i>	
Keramik hos borgare och bönder	121

Senmedeltida andaktsfigurer av keramik

Jan-Erik Augustsson

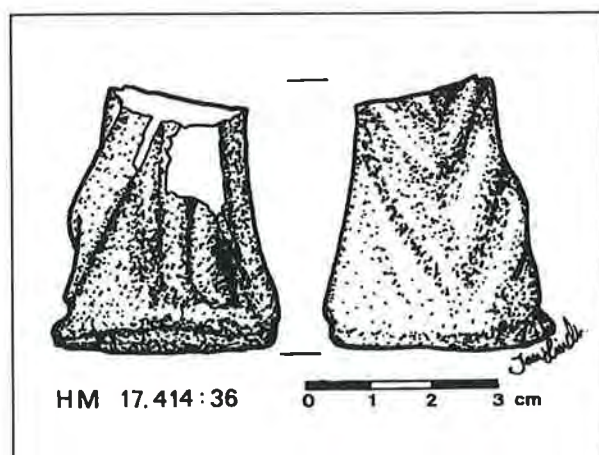
De medeltidsarkeologiska utgrävningarna i Sverige har under de senaste decennierna resulterat i ett mycket stort och nytt källmaterial i form av artefakter av olika slag. Det rör sig bokstavligen om miljontals fynd, ofta rubricerade som "massmaterial", som är behäftade med stora källkritiska och metodiska problem och därför i stor utsträckning ännu är outnyttjade av forskningen. Att lära oss tolka och utnyttja detta källmaterial är en av de största utmaningarna för uppdragsarkeologin idag, om den ska kunna motivera fortsatta höga ambitionsnivåer.

Massmaterialen består mest av husgeråd och hantverksspill, men bland artefakterna finns också mera udda inslag bl a i form av en handfull små keramikfigurer från senmedeltiden som förtjänar att lyftas fram och behandlas i samlad form. De har hittats på olika platser i landet, bland annat i Halmstad, och i skilda sociala miljöer. De säger oss en del om människors privata fromhetsliv under senmedeltiden.

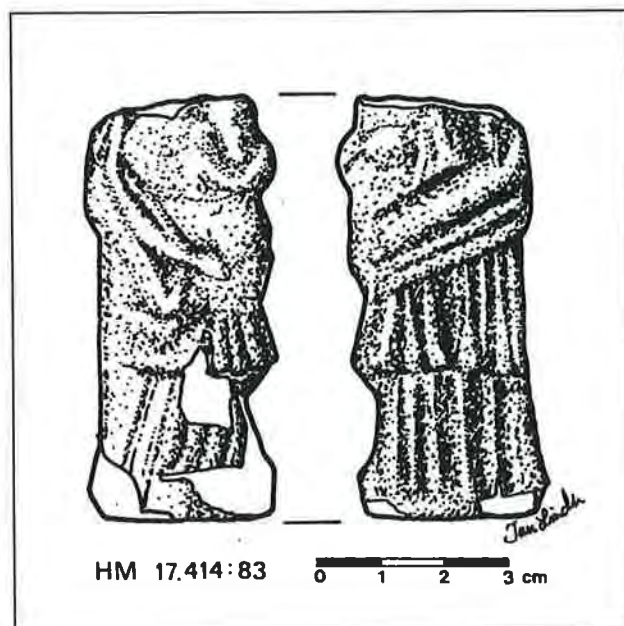
De tre figurerna i figur 1-3 har alla påträffats i Halmstad. Den första är 4,1 cm hög och tillverkad av

ett vitt, oglaserat stengods. Den utgör nedre halvan av en stående människofigur med en veckrik mantel. I botten finns ett runt hål som är ett par centimeter djupt. Genom fyndomständigheterna har den daterats till perioden 1390-1450.

Den andra figuren har hittats vid samma utgrävning som föregående och är 6,7 cm hög. Den är tillverkad av ett poröst mörkgrått lergods som överdragits med en vit engobe. Den föreställer en stående figur iklädd veckrik dräkt och bärande ett barn på ena armen, alltså troligen Maria med Jesusbarnet. Även denna figur har ett runt hål i botten. Fyndomständigheterna daterar den till perioden 1450-1619.

Figur 1. Halmstad kv Hjärtat HM 17414:36

Figur 2. Halmstad kv Hjärtat HM 17414:83

Av den tredje figuren från Halmstad är endast huvudet bevarat. Det är 3,0 cm högt och tillverkat av vitt oglaserat stengods. Den föreställer en kvinna med stort huvuddok som är utspänt till vingar bakom

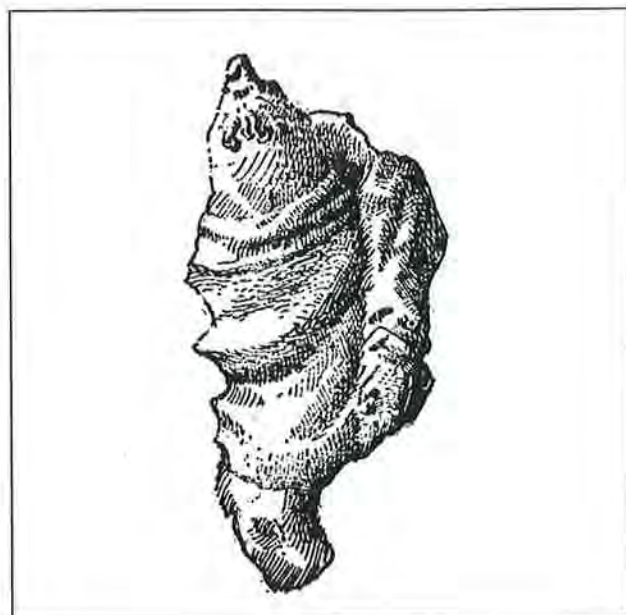
Figur 3. Halmstad kv Karl X

huvudet, möjligen är det frågan om ett helgon. Även denna figur har haft ett hål i mitten, vilket här sträckt sig ända upp i figurens övre del och ses i brottytan. Dateringen ligger omkring år 1500.

De tre figurerna i figur 4-6 kommer alla från Karlsborgs medeltida fäste i Bohuslän (inte att förväxla med Karlsborgs fästning från 1800-talet, belägen vid Vättern i Skaraborgs län), vilket ägde bestånd under perioden 1455-1532. Den första figuren är 7,7 cm hög och tillverkat av ett vitt, oglaserat lergods. Personen

Figur 4. Karlsborg, Bohuslän

Figur 5. Karlsborg, Bohuslän

har axellångt hår och är iklädd en veckrik mantel. I vänster hand håller den en palmkvist och i höger ett torn-liknande föremål, vilket innebär att figuren föreställer det kvinnliga helgonet Barbara som led martyrdöden på 600-talet genom att hennes hedniske fader spärrade in henne i ett torn tills hon avled.

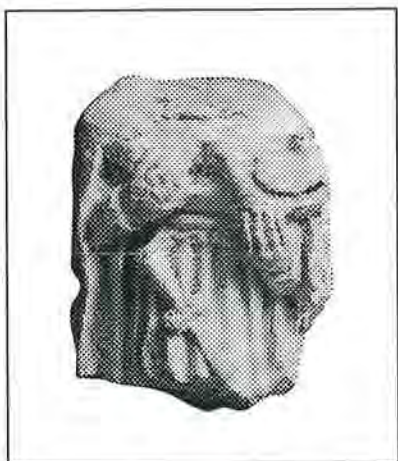
Den andra figuren från Karlsborg är 7,0 cm hög och mycket skadad. Även den är gjord av vitt, oglaserat lergods, och den föreställer en man i sittande ställning med långt, lockigt hår och iklädd en veckad mantel. Tolkningen är osäker, men det skulle kunna vara en biblisk gestalt.

Den tredje figuren från Karlsborg är 4,5 cm hög och även den tillverkad av vitt, oglaserat lergods. Den

Figur 6. Karlsborg, Bohuslän

föreställer en naken gosse med utsträckt högerarm och som i vänster hand håller världsgloben med korset på - en allegori över Jesusbarnet som världsfrälsare.

Figur 7. Helgeandsholmen, Stockholm

Den sjunde och sista figuren har påträffats vid utgrävningen av Helgeandsholmen i Stockholm och dateras till 1400-talet. Den är 3,8 cm hög och även den tillverkad i vitt, oglaserat lergods. Den föreställer en man iklädd veckad kjortel och över axlarna en mantel. Ifrån bältet hänger en testikeldolk och i sin vänstra hand håller han en duva. Figuren ska troligen tolkas som en allegori över kriget, symboliserat av dolken, och det kristna fridsbudskapet, symboliserat av duva. Om det funnits fler krigiska attribut, som t ex ett svärd, går inte att avgöra.

Kanske finns det flera fynd av sådana här keramikfigurer i Sverige. Denna korta presentation baseras inte på någon total inventering, utan bygger helt på fynd som av en slump råkat komma i författarens kännedom.

Som en sammanfattning av denna korta beskrivning kan man konstatera att figurerna påträffats i olika sociala miljöer - de flesta kommer från profana stadsmiljöer, men en från en borg och en från helgeandshus. Två av dem från Halmstad har påträffats nära varann och har troligen funnits i samma hem.

Alla figurerna har utifrån fyndomständigheterna daterats till 1400- och 1500-talet, och de har samtliga något religiöst motiv - helgon, Maria, Jesus.

Alla figurerna har tillverkats i former där formhalvorna efterlämnat tydliga spår längs figurernas sidor. Modellering av ögon, mun etc har skett efteråt. De är alla, utom en, tillverkade i ett vitt, oglaserat gods, antingen sintrat stengods eller poröst lergods, vilket indikerar ett ursprung i Rhen-området och Holland. Undantaget är den andra figuren från Halmstad som tillverkats i ett grått, reducerat lergods vilket indikerar en tillverkning i det tyska området längs södra Östersjö-kusten. För att efterlikna de övriga har den dock försetts med en vit engobe.

Figureerna tycks också ha haft en ganska enhetlig storlek med en höjd av ca 8 cm för de vuxna. Det förefaller också som om samtliga figurer haft ett hål i botten så att de kunnat monteras på en träställning med träpligg.

Det är känt att sådana här figurer tillverkades i stort antal i Köln och Siegburg, men även i holländska Utrecht, just under 1400- och 1500-talen. Produktionen bestod främst av religiösa figurer och man antar att de fungerat som andaktsbilder för privat bruk i bostaden. Man kunde alltså efter eget behag komponera ihop en uppsättning av sina religiösa idoler för en högst personlig tillbedjan.

Att på detta sätt lyfta fram en sida av det udda och irrationella i de arkeologiska fynden kan kanske vara ett lämpligt sätt att apostrofera Lennart Lundborg när han nu går i pension efter en lång yrkesbana som arkeolog.

REFERENSER

Berg Wilhelm 1895 *Ruinerna efter Karlsborgs fäste*, i *Bidrag till kännedom om Göteborg och Bohusläns forminnen och historia*, band IV

Bjuggner, Lena 1980 Rådhusgravningen i Halmstad 1979, i Halland 1980

Dahlbäck Göran (red) 1982 Helgeandsholmen, 1000 år i Stockholms ström

Kreuger Ingeborg 1982 Figürchen aus "Pfeifenton", i Berichte

aus der Arbeit des Rheinisches Landesmuseum- Bonn, Köln

Lindh Jan 1978 De arkeologiska undersökningarna i kv Hjärtat, sommaren 1977, Halland 1978

Opgraing in Amsterdam - Twintig jaar stadskernonderzoek, Amsterdam Historisch Museum 1977
